

Nr 273.

Av herr **Waldén m. fl.**, om ändrad lydelse av 52 § regeringsformen och 33 § riksdagsordningen.

Efter det nya representationsskicket tillkomst har vid flera tillfällen i Riksdagen väckts förslag om sådan ändring av regeringsformens § 52 och riksdagsordningens § 33, att kamrarna måtte äga rätt att själva utse sina talmän och vice talmän.

Ett sådant yrkande framställdes redan vid 1872 års riksdag i en motion i Andra kammaren av A. Törnfeldt, vilken motion av konstitutionsutskottet avstyrktes. Sex reservanter från Andra kammaren yrkade dock bifall till densamma, nämligen herrar Ola Jönsson i Kungshult, Per Nilsson i Espö, Sven Nilsson i Österslöv, Lyttkens, Rydberg och O. Wikström. Båda kamrarna avslog motionen, Andra kammaren dock väsentligen av formella skäl och med ogillande av utskottets motivering. En liknande motion väcktes 1873 i Första kammaren av A. O. Wallenberg. Första kammaren avslog densamma, under det Andra kammaren återremiterade utskottets avstyrkande hemställan för utarbetande av förslag i överensstämmelse med motionärens yrkande. Vid 1884 års riksdag väcktes å nyo en liknande motion i Andra kammaren av F. T. Borg. Även denna blev av konstitutionsutskottet avstyrkt samt nu av båda kamrarna avslagen.

1891 föreslog däremot konstitutionsutskottet med anledning av en motion i Andra kammaren av Ola Bosson Olsson, att regeringsformens § 52 måtte erhålla följande ändrade lydelse: »Riksdagens kamrar utse var för sig bland sina ledamöter talmän och två vice talmän».

Ur utskottets motivering, vilken sedermera legat till grund för liknande hemställan från dess sida vid 1895 års riksdag, vilja vi anföra följande.
Bihang till Riksdagens protokoll 1913. 4 saml. 119 häft. (Nr 273.) 1

»Utskottet anser det uppenbart, att under ett utbildat konstitutionellt statsskick representationen bör äga att själv utse sin ordförande; och ser man på förhållandena inom andra konstitutionella länder, synes denna grundsats hava vunnit allmän tillämpning. I Norge, Danmark, Belgien, Tyskland, Frankrike och Schweiz äger representationen att fullt självständigt utöva denna rätt. Uti Italien, Österrike, Ungern och Spanien välja deputeradekamrarna själva sina presidenter. Regeringen utser däremot president för den del av representationen, som motsvarar svenska Riksdagens Första kammare. Härvid är dock att märka, att denna avdelning av ifrågavarande länders representation helt och hållet eller till huvudsaklig del består av personer, som där taga plats antingen på grund av utnämning av konungen eller på grund av börd eller ämbetsmannaställning. I Nederländerna utser konungen presidenter för generalstaternas båda avdelningar. Vid nämnandet av president för Andra kammaren är han dock bunden vid ett av kammaren uppgjort förslag på tre personer, av vilka de två, som ej vid tillfället nämnts av konungen, sedermera tjänstgöra såsom vice-presidenter. I England väljer underhuset själv talman. Valet skall visserligen bekräftas av regeringen, men denna bekräftelse är en ren formsak. I överhuset är en av ministrarna, det vill säga en av den parlamentariska majoritetens förtroendemän, självskriven talman.

I Sverige åter har berörda grundsats alls icke vunnit någon tillämpning. Den svenska Riksdagen är utesluten från varje inflytande på bestämmandet av vem det må tillkomma att leda förhandlingarna inom Riksdagens kamrar.

Till förmån för de nu gällande bestämmelserna uti ifrågavarande avseende har såsom en omständighet av väsentlig betydelse blivit framhållet, att Konungens rätt att utse talmän skulle äga ett stöd i den för vår grundlag egendomliga myndighet, som blivit talmannen förlänad, att, när han finner väckt fråga strida mot grundlags lydelse, vägra proposition. Det saknar icke sin vikt, har man sagt, att den, åt vilken tolkningen av rikets grundlagar i ty fall anförtros, erhållit sitt uppdrag av Konungen och därigenom kan förutsättas innehava en i förhållande till de åsikter, vilka inom kammaren från motsatta håll möjligen söka göra sig gällande, oberoende ställning.

Den anförda omständigheten talar emellertid, enligt utskottets åsikt, ej i någon mån för bibehållande av nuvarande stadgande. Man torde nämligen ej med skäl böra förutsätta, att kamrarna skulle till ledare av sina förhandlingar utse personer, som i en sådan ställning icke skulle göra

till sin högsta uppgift att städse iakttaga grundlagens föreskrifter. Skulle åter en dylik fara få anses möjlig, så synes denna i alla händelser icke större än den, som under motsvarande förhållanden kan hota från den av Konungen utsedde talmannen. Utskottet vill ock erinra därom, att talmännens rätt att vägra proposition var stadgad redan i 1723 års riksdagsordning, samt att enligt samma riksdagsordning talmännen skulle utses ej av Konungen, utan av de särskilda stånden. Dessa bestämmelser gällde sedan ända till 1772, det vill säga under hela den så kallade frihetstiden, utan att man från denna tid torde kunna framvisa några svårare olägenheter, som förorsakats av talmans rätt att vägra proposition, om än inom de särskilda stånden tvister ej sällan på grund därav uppstodo. Efter Gustaf III:s statsvälvning blevo samtliga talmännen, utom ärkebiskopen, som var självskriven talman i prästeståndet, utnämnda av Konungen, och deras rätt att vägra proposition framträder nu såsom ett viktigt medel för Konungen att inverka på ständernas beslut. Upprepade exempel finnas därpå, att talmännen vägrat proposition på befallning av Konungen eller i enlighet med hans antydda vilja.

I 1809 års regeringsform bibehölls visserligen Konungens rätt att utnämna talman, men enligt 1810 års riksdagsordning tillades konstitutionsutskottet den utskottet ännu tillkommande viktiga befogenheten att skilja emellan kammare och dess talman, då den senare vägrar proposition, en bestämmelse, vartill den huvudsakliga grunden säkerligen är att söka i de missförhållanden, som framträdde under den närmast föregående perioden.

Då numera på grund av denna bestämmelse en talmans propositionsvägran kan underställas konstitutionsutskottets prövning och avgörande, torde å ena sidan Konungens rätt att nämna kamrarnas talmän ej vidare kunna anses äga någon betydelse för Konungens och Riksdagens inbördes maktställning. Å andra sidan finnas såväl i nyss berörda stadgande som i de båda kamrarnas inbördes förhållande till varandra och i den grundlagsstadgade rätten för varje riksdagsman att till protokollet fritt tala och utlåta sig fullt betryggande garantier för att ej någon olägenhet skulle följa, om kamrarna berättigades att själva välja sina talmän.

Under sådana förhållanden kan stadgandet om vem det må tillkomma att utse kamrarnas talmän, enligt utskottets åsikt, ej betraktas annat än som blott en formbestämmelse, men då finnes ej heller något skäl, varför den svenska Riksdagen ej borde få utöva ifrågavarande, för varje representation i ett konstitutionellt samhälle naturliga rätt. Om än förändringen endast rör en form, är denna dock av så stor vikt för Riksdagens vär-

dighet, att utskottet ej tvekar att tillstyrka det av motionären framställda förslaget.»

Andra kammaren godkände, men Första kammaren avslög denna utskottets hemställan.

Vid 1892 års riksdag yrkade E. Norman i en motion i Andra kammaren, att konstitutionsutskottets förslag av 1891 måtte antagas. Denna gång blev förslaget av utskottet avstyrkt. Mot detta beslut reserverade sig hrr Ljungman, Bengtsson, Boström, Dahn, Elowson, Johnsson, Wikstén, Wahlin och Hedin, vilka yrkade bifall till motionen. Andra kammaren biföll reservanternas förslag, medan Första kammaren avslög motionen.

1893 väcktes å nyo samma motion av hr Norman, och utgången blev såväl i utskott som kamrar densamma som föregående år. Vid samma riksdag föreslog herr Chr. Bülow i en motion i Andra kammaren, att denna kammare skulle äga att själv välja talman och två vice talmän, under det Första kammarens talmän fortfarande skulle utses av Konungen. Motionen avstyrktes av konstitutionsutskottet, men nio reservanter från Andra kammaren tillstyrkte densamma. Första kammaren biföll utskottets avstyrkande hemställan, under det Andra kammaren antog reservanternas förslag.

Vid 1895 års riksdag föreslog herr Ola Bosson Olsson i motion i Andra kammaren, att konstitutionsutskottets förslag av 1891 i denna fråga måtte antagas. Utskottet tillstyrkte motionen med åberopande av den ovan refererade motiveringen från 1891. Båda kamrarna avslögo emellertid nu motionen och antogo i stället ett av herr G. Ryding väckt förslag om tillägg av nuvarande mom. 4 i § 33 riksdagsordningen.

Andra kammarens sålunda visade ovillighet till den reform, som den förut gång på gång omfattat, torde böra ses i samband med den starka förskjutning åt höger, som just detta år tog sig uttryck i de båda lantmannapartiens sammanslagning.

Frågan togs åter upp vid 1906 års riksdag genom en motion i Andra kammaren av Chr. Olsson i Viken. Såsom stöd för sitt yrkande, att kamrarna själva måtte utse sina talmän, anför motionären bland annat följande: »— — — »Nog borde väl åt de valda representanterna för det »mognaste och trognaste folk i världen» kunna utan risk anförtros en rätt, som icke nekats ens den anspråkslösaste stadsfullmäktigekorporation. Icke har väl Sveriges folkrepresentation visat sig underlägsen andra länders i politisk bildning, takt och mogenhet? Jag tvivlar på, att ens reformens argaste vedersakare skulle ens våga påstå något sådant eller att det

skulle innebära någon risk att befria vår representation från detta konungamaktens förmynderskap.» — — —» — — —» — — —» — — —» Man säger, att reformen icke skulle vara *nyttig*, och såsom skäl härför anför man, att talmansvalet i kamrarna kunde göras till en partifråga, under det Kungl. Maj:t måste anses höjd över partihänsyn. Men är detta sista så alldeles säkert? Männe icke på grund av händelsernas egen logik utvecklingen allt mera gått i den riktning, att Konungen måste utse sina rådgivare, åtminstone de tongivande bland dem, ur ett visst politiskt parti? Den upphöjdhet över alla partier, som förr skulle särskilt kvalificera Kungl. Maj:ts regering att utnämna talmän, torde snart vara en saga blott. Och om man tänker sig in i saken, kan man inte undgå att finna, att det vore värre, om partisynpunkter finge spela in vid regeringens utnämning av talmän, än om så skedde vid talmansvalet i de olika kamrarna. — För min del tror jag emellertid, att faran för att partihänsyn härvidlag skall bliva dominerande är lika liten i senare fallet som i det förra . . .»

Motionen blev av konstitutionsutskottet avstyrkt, men sex reservanter från Andra kammaren, nämligen herrar Elowson, av Callerholm, Eriksson i Vallsta, Kvarnzelius, Beckman och Centerwall, hemställde om bifall till det i motionen framställda förslaget. Såväl Första som Andra kammaren avtog emellertid motionen, den senare med 99 röster mot 78. Än en gång hade sålunda denna kammare »gått till Canossa», som motionären ironiskt anmärkt beträffande 1895 års beslut i denna fråga.

Av den översikt vi här lämnat angående denna frågas föregående behandling i Riksdagen framgår sålunda, att konstitutionsutskottet vid tvenne riksdagar tillstyrkt samt Andra kammaren för sin del tre för att ej säga fyra gånger bifallit väckt förslag om rätt för kamrarna att själva utse sina talmän och vice talmän. Redan detta visar, att åtminstone före gamla lantmannapartiets självuppgivelse i mitten på 1890-talet det inom den folkvalda delen av vår representation förefunnits en bestämd opinion för att frigöra Riksdagen från det förmynderskap, vari den i berörda avseende befinner sig gent emot den första statsmakten. Och det bör väl vara all anledning antaga, att denna opinion nu efter det politiska genombrottet i vänsterriktning ej skall vara mindre bestämd och klar än för 20 år sedan. Måhända skulle nu även Första kammaren under de nya förhållandena kunna anse tiden vara inne för en grundlagsändring, vilken man från detta håll hittills tillbakavisat huvudsakligen med åberopande av

det skäl, att den endast skulle avse tillämpningen av en statsrättslig princip, utan att vara betingad av något praktiskt behov.

Talmansfrågan är för närvarande aktuell på grund av det från olika håll å nyo framställda kravet på tvenne vice talmän i varje kammare, varom redan motion föreligger vid innevarande års riksdag. Det torde då vara synnerligen lämpligt att i samband med en tidsenlig ändring i detta hänseende även söka få genomfört det gamla önskemålet om kamrarnas rätt att själva utse sina talmän, ett önskemål, som ur folklig synpunkt hittills ansetts så gott som självklart. Härigenom skulle talmansfrågan erhålla en slutgiltig lösning och Sveriges Riksdag komma att även i fråga om fullmyndighet i detta avseende bliva jämställd med övriga folkvalda representationer.*

Det parlamentariska styrelsesättet, byggande främst på folkviljans uttryck i valen till Andra kammaren, har nu med 1911 års regerings-skifte erkänts som en naturlig frukt av även vårt lands fortgående utveckling i demokratisk riktning. Därmed har den gamla fiktionen måst uppgivas, att regeringen kallas till sin post av någon över de partier, som inom nationen och folkrepresentationen framträda, fritt svävande och upphöjd makt och sålunda skulle i sin relation till Riksdagen på visst sätt befinna sig på ett högre plan än denna. Så mycket mera framstår då som en föråldrad anomali, att denna regering, som framgått ur kretsen av Andra-kammar-majoritetens tillitsmän, skulle i och med denna sin upphöjelse få ensam bestämmanderätt över något så för hela det parlamentariska arbetet grundläggande som vardera kammarens konstituering av sitt eget presidium. Just en parlamentarisk regering må väl vara stark nog redan genom att den bäres uppe av ett flertal i parlamentet, och det finnes efter vår uppfattning intet hållbart skäl till en sådan maktkoncentration, som att till regeringens inre rådslag också förlägga utseendet av Riksdagens talmän och vice talmän. Fastmer torde en befogad omsorg om Riksdagens självständighet gent emot en sålunda stärkt regeringsmakt göra det i alldeles särskild grad nödigt och nyttigt, att det gamla frisinnade önskemålet, att kamrarna själva utse sina talmän, nu omsider förverkligas. Vål har någon gång uttryckts farhågor, att på detta sätt det kunde tänkas uppstå konflikter mellan en på Andra kammaren stödd regering och ett första-kammar-presidium av annan politisk färg. Med den aktning för grundlag,

* Till och med den ryska Duman, som tillkommit efter ovan anförda översikt av förhållandena i utlandet, samt den nya finska lantdagen utse själva sitt presidium.

för form och tradition, som i allmänhet utmärker det svenska riksdagsarbetet, torde dock sådana farhågor vara särdeles löst grundade och kunna efter vår mening ingalunda få gälla gent emot representationens naturliga krav på fullmyndighet beträffande valet av sina egna främsta förtroendemän.

Med stöd av vad vi nu anfört hemställa vi,

att Riksdagen måtte antaga nedanstående förslag till ändrad lydelse av § 52 regeringsformen samt § 33 riksdagsordningen såsom vilande till vidare grundlagsenlig behandling:

Regeringsformen.

§ 52.

Riksdagens kamrar utse var för sig bland sina ledamöter talman samt en förste och en andre vice talman.

Riksdagsordningen.

§ 33.

1) Så snart Riksdagen sammanträtt och berättelse om förloppet av den i nästföregående paragraf mom. 1 föreskrivna granskning blivit av chefen för justitiedepartementet, eller den i hans ställe förordnad är, meddelad kamrarna, var i vad dess ledamöter angår, *väljer vardera kammaren bland sina ledamöter talman samt en förste och en andre vice talman.*

2) *Innan talmän blivit valde*, föres i vardera kammaren ordet av den därstädes närvarande ledamot, som de flesta riksdagar bevistat, och, där två eller flera ledamöter i lika många riksdagar deltagit, den av dem, som är till levnadsåren äldst.

3) Vid samtidigt förfall för både talmannen och vice *talmännen* i någon av Riksdagens kamrar utses under enahanda ordförandeskap, som nyss är nämnt,

Motioner i Andra kammaren, Nr 273.

en av kammarens övriga ledamöter att tjänstgöra såsom talman, till dess förfallet upphört.

Stockholm den 21 februari 1913.

O. H. Waldén.

Hj. Branting.

Herman Lindqvist.

F. W. Thorsson.

Nils Persson.

A. J. Christiernson.

E. Palmstierna.

Viktor Larsson.

Värner Rydén.

Bernh. Eriksson.